

Jani Koskinen

VAL D'ARAN

Laakso Oksitanian ja Katalonian rajalla



Val d'Aran
Laakso Oksitanian ja Katalonian rajalla

Jani Koskinen:
Val d'Aran
Laakso Oksitanian ja Katalonian rajalla

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2026 Jani Koskinen

Kansikuva: Garonan sivujoki Arriu Nere halkoo Val d'Aranin keskuskylää Vielhaa.
Kansikuvan ja kaikki kirjan kuvat kuvannut Jani Koskinen syys-lokakuussa 2021.

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut apurahalla tämän kirjan kirjoittamista.

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki, bod@bod.fi
Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-5401-6

Sisällys

Kirjailijasta ...	6
Esipuhe ...	7
Yleistietoa araneesista ja Val d'Aranista ...	8
Ääntäminen ...	19
Perusilmaisuja ...	26
Ruokasanastoa ...	27
Oppimateriaaleja ja hyödyllisiä linkkejä araneesin opiskelun tueksi ...	49
Val d'Aranin kylät ja palvelusuositukset ...	52
Kuvia ...	67

Kirjailijasta

Jani Koskinen (s. 1988 Kirkkonummi) on koulutukseltaan kielitieteilijä. Hän on valmistunut v. 2019 Helsingin yliopistosta maisteriksi pääaineenaan suomalais-ugrilainen kielentutkimus. Sivuaineopintoja hänellä on useista muista kieliaiaineista. Opinnoissaan Koskinen on syventynyt mm. kielten välisiin valtasuhteisiin, kielten uhanalaistumis- ja elvytysprosesseihin sekä kielipolitiikkaan. Häntä kiinnostavat ennen kaikkea vähemmistö- ja alkuperäiskielet sekä niitten yhteiskunnallisen aseman kehittäminen.

Koskinen on vieraillut myös turistina useilla vähemmistökielten puhuma-alueilla ja pohtinut, miten matkailu vaikuttaa kunkin alueen alkuperäiskielen ja -kulttuurin elinvoimaisuuteen. Usein tuo vaikutus on kielteinen, mutta oman roolinsa tiedostava matkailija voi Koskisen näkemyksen mukaan kääntää vierailunsa alueella paikalliskielen eduksikin. Avainasemassa tässä ovat matkailijan perehtyminen paikalliskieleen jossain määrin jo ennen matkaa sekä paikalliskieltä tietoisesti suosivat kieli- ja kulutusvalinnat matkan aikana.

Koskiselta on aiemmin ilmestynyt mm. seuraavat kirjat:

- * Unohda Wales, lähde Kymrinmaahan! (Books on Demand, 2020/2023)
- * Matkaopas gaelinkieliseen Skotlantiin (Books on Demand, 2021)
- * Matkaopas iirinkieliseen Irlantiin (Books on Demand, 2021)
- * Unohda Bretagne, lähde Breizhiin! (Books on Demand, 2022)

Esipuhe

Tämä kirja tutustuttaa pieneen Pyreneitten laaksoon, Val d'Araniin. Omintakeisen seudusta tekee sen sijainti kielellis-kulttuuristen ja poliittis-hallinnollisten rajojen risteyskohdassa. Kielellisesti ja kulttuurisesti seutu on osa Oksitaniaa, sillä siellä puhutaan oksitaanin kielen murretta araneesia. Heti seutukunnan itä- ja eteläpuolella kieli on kuitenkin katalaani, lounaassa perinteisesti aragonia.

Politiisesti Val d'Aran kuuluu Espanjasta itsenäistymään pyrkineeseen Kataloniaan. Heti pohjoisessa vastassa on Ranskan valtion raja, ja lounaassa siintää Espanjaan kuuluva Aragonian itsehallintoalue. Val d'Aran on ainoa pläntti, jonka kohdalla pääosin Etelä-Ranskassa puhutun oksitaanin kielen puhuma-alue ulottuu Katalonian tai ylipäänsä Espanjan valtion alueelle. Kielen asema on Val d'Aranissa huomattavasti parempi kuin missään muualla koko perinteisellä puhuma-alueellaan, joskin myös siellä se on kaukana ihanteellisesta.

Kirjassa seutua esitellään painottaen sen oman kielen ja kulttuurin merkitystä sekä kulttuurisesti vastuullisen matkailun periaatteita. Tämä näkyy jo kirjan nimessä, jossa on tietoisesti pyritty välttämään E- ja R-sanoja seudun maantieteellistä ja kulttuurista sijaintia määriteltäessä. Ns. "espanjan" kieltä taas kutsutaan kirjassa kastilian kieleksi, sillä vastaava nimitys on yleisesti käytössä Iberian niemimaan vähemmistökielissä ja jossain määrin myös itse kastilian kielessä. Alun perin lähinnä Kastilian alueella puhutun kielen kutsuminen nykyään "espanjan" kieleksi luo harhaanjohtavan mielikuvan kastiliasta koko Espanjan ja kaikkien "espanjalaisten" yhteisenä kielenä, vaikka monilla alueilla on vuosisataisista tukahduttamispyrkimyksistä huolimatta yhä oma kielensä.

Yleistietoa araneesista ja Val d'Aranista

Araneesi (aranés) on oksitaanin (occitan) kielen murre. Oksitaani kuuluu indoeurooppalaisen kielikunnan romaaniseen haaraan – toisin sanottuna se on yksi monista latinan tytärielistä. 1000-luvun ensimmäisinä vuosisatoina oksitaani nautti trubaduurien kielenä arvostusta, mutta vuosituhannen puolivälin tienoilta alkaen se jäi ranskan kielen jalkoihin ainakin korkeammissa yhteiskuntaluokissa ja hallinnossa. Rahvas toki jatkoi oman kielensä puhumista, eikä oksitaaninkielinen kirjallinenkaan perinne päässyt kokonaan katkeamaan.

Ranskan suureen vallankumoukseen 1700-luvun lopulla liittyi ajatus, että kaikkien Ranskassa tulisi puhua yhtä ja samaa kieltä. Tämä tiesi valtion taholta näihin päiviin saakka jatkunutta laajamittaista, kaikkien muitten kuin ranskankielisten ranskalaisten kielellistä kansanmurhaa. (Kielellisen kansanmurhan käsite perustuu YK:n määritelmään vuodelta 1948 ja siihen on viitannut useissa yhteyksissä mm. kielellisten ihmisoikeuksien tutkija Tove Skutnabb-Kangas.) Samaan aikaan kansallisromanttiset ihanteet kuitenkin toisaalta rohkaisivat vähemmistöjäkin ympäri Eurooppaa luomaan kielilleen uutta kirjallista ja myös korkeakulttuurista käyttöä. Oksitaaniksi kirjoittanut kirjailija *Frederic Mistral* (1830–1914) voitti Nobelin kirjallisuuspalkinnon vuonna 1904. Mistralin etunimi kirjoitetaan oksitaaniksi ilman aksenttimerkkejä, ja joskus nähty kirjoitusasu *Frédéric* edustaakin ranskan oikeinkirjoitusta.

Oksitaanin perinteinen puhuma-alue muodostuu pääosin Etelä-Ranskasta. Oikeastaan Pohjois-Baskimaata, Pohjois-Kataloniaa ja Korsikan saarta lukuun ottamatta koko nykyinen Etelä-Ranska on alun perin oksitaaninkielistä aluetta, mutta kieli onnistuttiin lopulta 1900-luvun aikana syrjäyttämään vähemmistöasemaan. Kahdessa kohtaa oksitaanin puhuma-alue ulottuu Ranskan naapurivaltioitten puolelle. Italian länsirajalta löytyy alue nimeltä *Valadas Occitanas* (eli "Oksitaanilaaksot"), ja sitten on tietysti vielä *Val d'Aran*

Kataloniassa. Nimensä oksitaani on saanut sanasta *òc* 'kyllä', joka erottaa sen niin pohjoisemmista kuin eteläisemmistäkin romaanisista kielistä. Oksitaani jakautuu useisiin päämurteisiin, joista araneesi on läntisimmän *gasconin* kaakkoinen alamurre.

Vuonna 1921 oksitaanin puhujamääräksi arvioitiin vielä 12–14 miljoonaa, mutta sata vuotta myöhemmin määrä oli pudonnut satoihintuhansiin. Ranskan julkinen valta on järjestelmällisesti pyrkinyt tukahduttamaan kaikki maansa alueelliset alkuperäiskielet, eikä politiikan suunta ole merkittävästi muuttunut vielä edes 2000-luvulla. Onkin tavallaan surkuhupaisaa, että ylivoimaisesti paras institutionaalinen asema oksitaanilla on Val d'Aranin kaltaisessa periferiassa, jossa asuu vain noin sadasosa koko kielen puhujista ja tuhannesosa kielen perinteisen puhuma-alueen väestöstä.

Ennen romaanisten kielimuotojen saapumista alueelle Pyreneillä ja myös Val d'Aranissa on puhuttu ainakin baskia. Tästä on muistona myös seutukunnan nimi. Aran tulee baskin kielen sanasta *haran*, joka merkitsee laaksoa. Val d'Aran onkin siis "Laaksonlaakso". Tällaisia nimiä, joissa esiintyy samanmerkityksinen sana kahdella eri kielellä, löytyy ympäri maailman. Olen käynyt esimerkiksi Skotlannissakin *Gleann Dail* -nimisessä kylässä, jonka alkuosa tarkoittaa gaeliksi laaksoa ja jälkiosa juontaa juurensa skandinaaviin (vrt. ruotsin *dal*). Alueen aiempi väestö on kutsunut keskeistä maastokohdetta (laaksoa, järveä, jokea tms.) oman kielensä mukaisella sanalla, mutta kielenvaihdon jälkeen sana onkin saanut erisnimen luonteen ja siihen on saatettu vielä liittää uuden valtakielen sana selittäväksi elementiksi.

Baskin puhuma-alueen raja vetäytyi vuosisatojen kuluessa aina vain lännemmäs niin että lopulta jäljelle jäi vain nykyinen Baskimaa. Paikannimistö todistaa, että Val d'Aranissa on jossain vaiheessa puhuttu myös kelttiläistä kieltä. Lopulta baski ja keltti kuitenkin syrjäytyivät romaanisen kielimuodon tieltä, mikä tarkoitti oksitaanin juurtumista alueelle ja sen kehittymistä nykyaraneesiksi. (En ole onnistunut löytämään tarkkaa ja ristiriidatonta tietoa siitä, missä järjestyksessä baskia ja kelttiä puhuttiin alueella. Joittenkin lähteitten mukaan baskia olisi puhuttu seudulla vain hieman yli tuhat vuotta sitten. Toisaalta yleisesti ajatellaan, että kelttiläiset kielet olisivat hävinneet

Iberian niemimaalta jo ensimmäisinä vuosisatoina ajanlaskun jälkeen. Nämä kaksi seikkaa yhdessä tarkoittaisivat, että baskia olisi puhuttu Val d'Aranissa vielä satoja vuosia sen jälkeen, kun keltti olisi hävinnyt kaikkialta lähistöltä. Onko alue siis ollut jossain vaiheessa kelttiläinen ja vasta sen jälkeen baskinkielistynyt? Tai ollut ensin baskinkielinen, sitten kelttiläistynyt ja myöhemmin vielä uudelleen baskinkielistynyt? Tämä olisi kuitenkin ristiriidassa sen käsityksen kanssa, että baskin tai sille läheistä sukua olleitten kielimuotojen puhuma-alue on ainakin viimeisen parintuhannen vuoden aikana vain supistunut supistumistaan.)

Varhaisimmat kirjalliset muistomerkit araneesista liittyvät väestökirjanpitoon, mutta kaunokirjallisuutta kielimuodolla ei syntynyt ennen 1800-lukua. Jusèp (tai Josèp) Condò Sambeat (1867–1919) kirjoitti araneesiksi runoja, mutta myös pienoisoromaaneja. 2000-luvulla araneesiksi on käännetty maailmankirjallisuutta, muun muassa Kafkaa, Shakespearea, Tolstoita, Dostojevskia, Cervantesia, H. C. Andersenin, Victor Hugoa, Mark Twainia ja Francisco de Quevedoa. Tuotteliain kääntäjä on ollut Antòni Nogués (s. 1943) jäätyään eläkkeelle klinisen mikrobiologian asiantuntijatehtävistään. Kafkaa on araneesintanut Vicent Simò.

Espanjan 1900-luvun kielipolitiikkaa leimasi diktaattori Francisco Francon valtakausi (vuosina 1939–75), jolloin muitten kielten kuin kastilian julkinen käyttö oli käytännössä kiellettyä. Francon kuoleman jälkeen Espanja demokratisoitui nopeasti – joskin kehitys jäi puolitiehen. Vai mitä pitäisi ajatella siitä, ettei Espanjan valtio vielääkään kunnioita alueellisten vähemmistökansojensa itsemääräämisoikeutta, vaan pyrki esimerkiksi vuonna 2017 tukahduttamaan Katalonian itsenäisyyskansanäänestyksen laajamittaisella poliisiväkivallalla ja tämän jälkeen tuomitsi vielä poliitikkoja ja kansalaisjärjestöimijoita absurdin pitkiin vankeusrangaistuksiin poliittisissa näytösoikeudenkäynneissä?

Joka tapauksessa Espanjan pintapuolinenkin demokratisoituminen pian Francon kuoleman jälkeen tarkoitti ainakin jonkinasteista parannusta vähemmistökielten asemaan. Katalonian aluehallinto on kehittänyt araneesin lainsäädännöllistä asemaa 1990-luvulta alkaen, ja tänä päivänä araneesi on

Val d'Aran on Pyreneiden laakso Espanjasta itsenäistymään pyrkineen Katalonian itsehallintoalueen luoteisimmassa kolkassa. Siinä missä muualla Kataloniassa puhutaan katalaania, Val d'Aranin kieli on Ranskan eteläosissa laajemmin puhuttu oksitaani. Vaikka tämä yksi laakso onkin koko oksitaanin perinteiseen kielialueeseen suhteutettuna vain pieni periferia, siellä kielellä on huomattavasti parempi virallinen asema kuin missään muualla ja asia näkyy esimerkiksi myös katukuvassa.

Tämä kirja pyrkii antamaan yleiskuvan oksitaanin ja sen paikallisen variantin, araneesin, asemasta Val d'Aranissa ja tarjoilemaan varsinkin matkailijan näkökulmasta hyödyllisiä maistiaisiksi kielen sanastosta. Runsas kuvamateriaali mahdollistaa pelkän nojatuolimatkan, mutta erityisen kirjasta tekee sen kyläkohtainen, kulttuurisesti vastuulliseen matkailuun kannustava palvelusuositussosio, jossa esitellään paikalliskielen näkyvyyttä kaupallisessakin kielimaisemassa (esim. ravintoloiden ruokalistoissa) ylläpitäviä toimijoita.

Teoksen kirjoittaja Jani Koskinen (s. 1988) on koulutukseltaan kielitieteilijä ja valmistunut maisteriksi Helsingin yliopistosta. Häntä kiinnostavat kielten väliset valtasuhteet ja kielipolitiikka sekä erityisesti vähemmistö- ja alkuperäiskielten yhteiskunnallisen aseman vahvistaminen - niin poliittisen päätöksenteon kuin kielitieteilijöiden kulutusvalintojenkin kautta.